

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...De Reformatie
jaargang

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

KERKELIJK LEVEN / T.S. Huttenga

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN

245

T.S. Huttenga

Ruimte rond 'de zondag'

RUIMTE ROND 'DE ZONDAG' 2

MEDITATIEF

248

J.W. Roosenbrand
Oordelen

WANDELEN MET GOD

249

J. Ophoff
Dankbaarheid

ACHTERGRONDEN

250

R.T. te Velde
Christelijke ethiek
vanuit Jezus Christus

WOORD/WEERWOORD

253

A.J. Verbrugh
Direct beroep op de
Overheid noodzakelijk

WOORDMEERWOORD

254

H. Janssens
Overtuigend spreken
tot de Overheid

en verder...

Uit de kerken
Nieuw uitgekomen
Meegelezen

In mijn vorige artikel ben ik begonnen te vertellen, waf de synode van Leusden gedaan heeft met hef appèl van de kerk te Nieuwegein,

De PS Utrecht had een preek van ds. D. Ophoff te Nieuwegein over Zondag 38 HC veroordeeld en de kerkenraad ging daartegen in beroep.

Ik legde uit, waarom de synode zich beperkte tot het appèl, en geen uitspraak deed over de problematiek van de zondagsarbeid. In dit en in het volgende artikel vertel ik u, wat de synode wel heeft uitgesproken,

Omdat een uitspraak met betrekking tot dit onderwerp gauw kan worden misverstaan, maak ik in dit artikel vooral duidelijk wat de synode niet heeft uitgesproken.

De kern van de synode-uitspraak

Het belangrijkste wat de synode uitsprak in het appèl van Nieuwegein vindt u in haar besluit 4.3, nl. dat de opvatting van ds. D. Ophoff

dat de zondag als *rustdag* niet gegrold is op een goddelijk gebod niet te veroordelen is.

U moet dan bedenken, dat binnen de gereformeerde traditie onderscheid wordt gemaakt tussen de zondag als *dag van samenkomst* en

de zondag als dag van *rust*. Als de zondag dag van samenkomst is, kunnen wij wel zeggen dat we op die dag trouw naar de kerk moeten gaan. Maar wat betreft de invulling van de rest van de dag moeten wij elkaar dan vrijlaten. Als de zondag ook dag van rust is, mogen wij elkaar wat dat laatste betreft *niet* vrijlaten. De zondag is dan eenvoudigweg een dag, waarop wij niet mogen werken (afgedacht van wat echt noodzakelijk is, bv. het werk van de politie of het werk in een ziekenhuis).

Nu ging het om de zondag als *rustdag*. Dat onderwerp stelde ds. D. Ophoff, vanwege de toenemende zondagsarbeid, aan de orde. En van die zondag als *rustdag* stelde hij nu, dat die niet gegrond is op een goddelijk gebod.

KERNREDACTIE

DRS G J VAN MIDDELKOOP
DRS A L TH DE BRUIJNE

OVERIGE REDACTIELEDEN

DR. E A DE BOER, DRS B BOS,
DRS I D. HAARSMA, DRS P HOUTMAN,
PROF DR B KAMPHUIS,
DRS B LUITEN, DRS K DE VRIES

MEDEWERKERS

J J D. BAAS, DRS C J HAAK.
J M DE JONG DR J SMELIK
DRS H VELDMAN

REDACTIE ASSISTENT

H PRINS Buiten Nieuwstraat 86-1, 8261 AX
Kampen. Tel (038) 3331242

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA Kampen

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes Postbus 25, 4460 AA
Goes Tel (0113) 215591

ABONNEMENT

f 90.00 per jaar f 49.00 per halfjaar. studen
ten f 74.50 per jaar (binnenland). Buitenland:
f 149.00 per jaar (Europa zeepost)

Een abonnement kan per maand ingaan,
maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee
maanden voor het verstrijken van de beta-
lingstermijn (opzegging van jaarabonnement
voor 1 november. van een halfjaar
abonnement voor 1 juni)

Losse nummers f 2.05 (excl Porto)
De Reformatie is op cassette verkrijg-
baar bij de Stichting Bralectah
Tel (0521) 515946

ADVERTENTIES

Prijs f 0.95 per mm Contracttarief op aan-
vraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de
uitgever is het niet toegestaan artikelen uit
dit blad over te nemen

ISSN 0165-5191

Je kunt dus, volgens ds. D. Ophoff, niet zeggen, dat Góð wil, dat wij de zondag als *rustdag* houden. Het is heel goed, als wij dat doen. Prima! Maar als wij zeggen, dat de Here God dat wil, gaan wij te ver.

Van deze opvatting van ds. D. Ophoff zei de synode nu, dat die niet te veroordelen is.

Gevaar voor misverstanden

Zo'n uitspraak kan natuurlijk gemakkelijk worden misverstaan. Vooral, wanneer je er diep van doordrongen bent, dat wij vandaag de zondagsrust moeten beschermen. Moeten we dan niet zo duidelijk mogelijk zijn? Elke uitspraak, die ook maar een beetje genuanceerd is, bekijken we al gauw met enig wantrouwen. Zijn we op die manier niet bezig met een verzwakking van onze positie?

Hij bovengenoemde synode-uitspraak ontstaat maar zo de indruk, dat op zondag, om het zo eens te zeggen, een heleboel mag. Als je maar twee keer naar de kerk geweest bent, of zelfs één keer, is het voor de rest wel goed wat je doet. Vandaaruit kom je ook gemakkelijk tot de gedachte, dat je niet hoeft op te komen voor de zondagsrust. De rustdag is immers niet gegrond op een goddelijk gebod! Dat stelt ds. D. Ophoff tenminste en hij mag het van de synode zeggen! Wat zullen wij dan nog? En zo kunnen er nog wel meer gedachten ontstaan.

Dag van samenkomst

Ik begin maar eens met het onderscheid tussen *een dag van samenkomst* en *een dag van rust*.

Als je er nu voor kiest, dat de zondag een dag van samenkomst is, heb je dan met de kerkdienst of kerkdiensten inderdaad alles gehad?

Daar dacht de Dordtse Synode van 1618—1619 in elk geval anders over.

Deze synode kreeg te maken met onnigheid oider de Zeeuwse afge-

vaardigden over het karakter van de zondag. Toen heeft de synode, daarbij geholpen door tie professoren in de theologie, zes regels over sabbat en zondag opgesteld. In deze regels functioneert de rust op zondag als middel om ruimte te maken voor de eredienst, maar óók voor de verwerking daarvan.

Zo luidt de derde regel: "Moreel is het dat een zekere en vastgestelde dag voos de godsdienst bestemd is, met daarvoor zoveel rust als voor de godsdienst en de heilige overdenking daarvan nodig is." (Met het woord *moreel* wordt liet blijvende aspect van de geboden bedoeld, in onderscheid van liet *cere-moniële*, voorbijgaande aspect.)

De synode van Leusden beroept zich in één van de gronden onder haar besluit op deze regels van Dordrecht en stelt, dat de ruimte die nodig is voor de eredienst cri voor de verwerking daarvan optimaal geschapen wordt, wanneer de zondag rustdag is.

Dit betekent, dat je er als christen niet bent, wanneer je op zondag in elk geval één of twee kerkdiensten bezoekt. Je moet die kerkdiensten ook tot hun recht laten komen. Overigens stelde ook ds. Ophoff dit al. Zo kon de synode met vrijmoedigheid uitspreken, dat in de preek van ds. D. Ophoff van 2 juni 1996 over Zondag 38 HC het belang van de erediensten en van de ruimte daarvoor duidelijk naar voren zijn gekomen.

Geen goddelijk gebod

Vervolgens geef ik aandacht aan het wel of niet gegrond zijn van de zondagsrust op een goddelijk gebod.

Als je nu beweert, dat de zondag als *rustdag* niet berust op een gebod van God, kun je dan vandaag nog wel een pleidooi voeren voor de zondagsrust?

Zeker wel. Want ook als je de zondagsrust niet kunt herleiden tot een gebod van God dat duidelijk in de bijbel staat, wil dat nog niet zeggen dat die zondagsrust iets vrijblij-

vends is. Er zijn normen, die wij rechtstreeks aan de bijbel ontleen. Maar er bestaan ook regels, geboden, die wij via via afleiden uit de Heilige Schrift. Wij lezen de Schrift, ontdekken daarin ethische noties, confronteren die met onze eigen situatie en formuleren dan gedragsregels voor vandaag. Er is niet voor elke keus die wij moeten maken een bijbeltekst. Wanneer wij de zondagsrust niet kunnen funderen op een goddelijk gebod, wil dat dus nog niet zeggen dat die rust zonder mees aan de kant kan. Er zit tussen een goddelijk gebod én volledige vrijheid oin te doen en te laten wat je wilt nog wel een heleboel in. Er is wel gezegd, dat de zondag als *rustdag* een *menselijke* instelling is. Dat is een wat ongelukkige uitdrukking. De synode spreekt daarom liever van een *verantwoorde keus van de christelijke kerk*. Hier blijkt het gelovig antwoord van de kerk op de leiding van Gods Geest. En netzomin als wij de belijdenissen maar zo opzij mogen zetten (antwoorden vuil de kerk !), mogen wij dat ook met de zondagsrust iiit doen.

En opnieuw geldt wat ik bij het voorafgaande onderdeel heb opgemerkt, nl. dat de predikant van Nieuwegein op dezelfde lijn zit. In zijn preek laat hij duidelijk blijken, dat hij niet wil zeggen dat het bij de zondagsrust *slechts* om een niense-lijke instelling gaat.

Niet te veroordelen

Vervolgens wil ik nog iets zeggen over het feit, dat de opvatting van ds. D. Ophoff met betrekking tot Zondag 38 HC niet ie veroordelen is.

Hij zo'n uitspraak bestaat het gevaar om door te slaan. Het zal in de geschiedenis van de kerk niet de eerste keer zijn, dat zoiets gebeurt.

Zo zou iemand heel ongenueanceerd kunnen zeggen, dat wij sinds 'Leusden' weten, dat de zondagsrust niet gegrond is op een goddelijk ge-

bod. Als iemand vindt van wel, ontmoet hij bij deze persoon onbegrip. Hij wordt door heni bekeken als een starre broeder, die achterhaalde standpunten verdedigt. Maar dit is absoluut niet de bedoeling van 'Leusden'. Als iemand vindt, dat we uit de Schriftgegevens in verband met het vierde gebod moeten afleiden, dat God vandaag gebiedt de zondag als rustdag te houden, dan heeft hij daar alle ruimte voor. Zelfs als iemand meent dat dit laatste de *enige* conclusie is uit de Heilige Schrift, dan heeft hij daar alle ruimte voor. Ook hij of zij valt *niet* te veroordelen!

Afgeschermd

U begrijpt inmiddels wel, dat de synode van Leusden alles gedaan heeft oin een zo zorgvuldig mogelijke uitspraak te doen. Het besluit is werkelijk naar alle kanten afgeschermd voor mogelijke misverstanden. Dat is inec liet gevolg van werken in synode-verband, waar herhaaldelijk op elkaar ingeprept wordt, de kritiek iiit wordt geschuwd én geaccepteerd !

Dat kan zwak overkomen. De indruk kan ontstaan, dat de synode uiteindelijk *niets* zegt. Maar de kerkelijke samenleving is nu eenmaal ingewikkelder dan wij graag zouden willen. En omdat God zijn kerk leidt, moeten wij dit respecteren. Dit betekent ook, dat God ons voor een *zwaardere opdracht* stelt dan wij wel zouden willen. Wij willen het liefste gauw klaar zijn met het onderwerp van de zondagsrust en dan met z'n allen met een sterke overtuiging naar de hedendaagse maatschappij. Sterk in duidelijkheid of sterk in souplesse. Maar wij hebben niet voor niets hersens van onze Schepper gekregen. Bovendien ook nog een rijke openbaring en een leerzame kerkgeschiedenis. Daar moeten wij iets mee doen. Onder die verantwoordelijkheid komen wij niet uit.

Tenslotte

Eén en ander betekent overigens niet, dat er geen duidelijke uitspraak gedaan is. Dat is wel het geval. Een uitspraak, die ook echt wel iets betekent. Daarover wil liet graag de volgende keer hebben.

Ds T.S. Huttenga is predikant van de Gereformeerde kerk te Groningen-West.

Persbericht

Fusie De Wijngaard, d'Amandelboom en Arendshorst

Het Gereformeerd Centrum voor verpleging en reactivering De Wijngaard te Bosch en Duin, het Gereformeerd Centrum voor wonen en zorg d'Amandelboom te Bilthoven en het Gereformeerd Centrum voor wonen en zorg Arendshorst te Assen gaan op 1 januari 2000 fuseren. De besturen van de drie stichtingen hebben daartoe een voorbercidend besluit genomen.

Twee belangrijke argumenten hebben een doininante rol gespeeld in het besluit van de drie besturen om tot een fusie te koinen.

De eerste is dat fusie van drie instellingen binnen de gereformeerde ouderenzorg een verduidelijking zal betekenen van de missie oin gereformeerde ouderenzorg aan te bieden. In de tweede plaats zal deze fusie een versterking van de positie naar het zorgkantoor tot gevolg hebben.

*Ieder zie wel toe hoe hij erop
houwt. Een ander fundament dan
dat ei- ligt, namelijk Jezus Christus,
kan niemand leggen. Is er iemand
die met goud, kostbaar gesteente,
hout, hooi of stro bouwt, ieders
werk zal aan het licht komen. Want
de dag zal het doen blijken.*

N.a.v. I Korintiërs 3:11-12

Je huis verbouwen

Soms lijkt het een rage. De ene
buurman begint ermee, even later
zijn ze ook een paar huizen verder
aan het breken. Een paar meter van
de tuin hij je woonkamer trekken.
een nieuwe keuken, een extra dak-
kapel op zolder, een carport voor de
auto.

Een straat die tien jaar geleden een-
vormig gebouwd is, gaat een steeds
diverser beeld vertonen.

Maar ondergronds verandert er niet
veel: de fundamenteën liggen er nog
steeds, ongewijzigd.

Zo is het niet de kerk van God. Het
fundament is gelegd. Jezus Chris-
tus, gestorven en opgestaan. En nu
vanuit de hemel blijft Hij bezig via
allerlei mensen en langs diverse
routes mensen te bekeren en in te
voegen in dit geestelijke huis.

Dat fundament ligt er. Daar kun je
op bouwen.

Op allerlei manieren. Stevig en
minder stevig. Mooi en lelijk. Snel
en langzaam.

Ik heb daar wel een mening over,
over wat ik mooi en lelijk vind.
Over wat ik goed en fout vind. En
over hoe ik het zou doen als ik het
voor het zeggen had.

Terughoudend

Maar zolang het maar op het funda-
ment is, moet ik terughoudend zijn
in mijn oordeel.

In plaats van anderen te beoorde-
len, doe ik er beter aan mijn eigen
werk te beoordelen. "Teder zie wel
toe hoe hij daarop bouwt".

Hoe ben ik zelf bezig in de ge-
meente van God?

Help ik er aan mee zijn huis mooier
en steviger te maken?

Helpt mijn bijdrage er aan mee dat
God zich nog meer thuis voelt in
mijn gemeente?

Ik wil minder kritisch afkeurend
naar anderen kijken, naar anderen
in mijn gemeente en mijn kerkver-
band, en naar andere kerken. Het
cindoordeel is aan God. De dag zal
het wel aan het licht brengen.

Alles mag

Dat maakt me royaler, minder
krampachtig.

Ik kan nu ook makkelijker gebruik
maken van wat anderen te bieden
hebben. Benutten van de dingen
waan zij (in dienst van dezelfde
God) goed in zijn.

Het hoeft niet perse zoals het altijd
geweest is, het hoeft niet perse zo-
als het hier gaat of ging, het hoeft
gelukkig ook niet perse zoals het
bij de burens gaat.

Het kan zus maar het kan ook zo.
Als liet de opbouw van de gemeen-
te maar dient.

Wat ik in een ander verband ices
geldt ook hier: alles is mij geoor-
loofd, maar ik zal mij door niets la-
ten knechten, alles is mij geoor-
loofd, maar niet alles bouwt op, t

Korintiërs 6:12 en 10:23.

Niet: hoe brengen zij het er af, maar
wat doe ik met alle mogelijkheden?

Ds. J.W. Roosenbrand is predikant van de
Gereformeerde Kerk van Groningen-Oost

Een kind krijgt iets. In de winkel geven ze een snoepje. Of het krijgt een cadeautje. En je ziet er pa of ma al bij staan: "En wat zeg je dan?" "Bedankt". En gauw wordt het snoepje in de mond gestopt. Je bedankt als je iets krijgt. Als iemand iets voor je heeft gedaan. Soms doe je er een bloemetje bij. Dat onderstreept de dankbaarheid. Als u in het ziekenhuis hebt gelegen en u mag weer naar huis, bedankt u de verpleegsters en de dokter. Zij hebben u niet beter gemaakt, maar ze hebben wel hun best voor u gedaan. Ze hebben voor u gezorgd. En als je weer beter bent is je dankbaarheid groot. Want je weet nog hoe ziek je je voelde toen je naar het ziekenhuis ging. In het leven met God kennen we ook dankbaarheid. Dankbaarheid voor zijn geweldige liefde. Dankbaar dat God zoveel voor ons heeft over gehad: zijn eigen Zoon hing voor ons aan het kruis. Je wordt door Christus gered van alle ellende en nood in je leven. Toch krijgt die dankbaarheid vaak zo weinig diepgang in je leven. Je leeft er gemakkelijk aan voorbij. Misschien heb je het ook wel veel te druk. Of je vind het allemaal heel vanzelfsprekend. Denk eens aan die tien melaatse mannen. Jezus kwam ze tegen op zijn reis naar Jeruzalem. Melaatsheid was een vreselijke ziekte. Daar waren toen geen medicijnen voor. En je komt door je ziekte helemaal in een isolement terecht. Je mag met geen mens meer contact hebben. Alleen mei lotgenoten. Die tien zijn elkaar in de loop van de tijd vast tegengekomen en bij elkaar gebleven. Jezus geneest ze. En toch koinen ze niet om Hem te bedanken. Op één na.

De Samaritaan onder de tien komt terug om Jems te bedanken. Hij valt voor zijn voeten neer en verheerlijkt God. Iedereen die er bij is, valt op hoe enthousiast deze man is. De andere negen zijn niet meegekomen. Deze man is niet beter dan de anderen. Maar zijn houding is anders. Hij komt als enige terug. Hij maakt God groot en valt voor Jezus neer. Hij legt de verbinding tussen God en Jezus die ze in Jeruzalem weigeren te maken. Jezus kan van alles zijn maar niet iemand die door God gezonden wordt. Laat staan de Zoon van God. En deze man is dankbaar. Diep dankbaar. Het wonder van zijn genezing heeft zijn bestaan veranderd. Hij is niet alleen maar genezen. Hij is een ander mens geworden. Vol dankbaarheid aan God. Die negen komen niet terug om te bedanken. Zij leven vanuit de gedachte dat ze recht hebben op genezing. Daar konden ze bij Jems aanspraak op maken. Ze geloofden helemaal in zijn macht. Ze wilden ook wel ongezien op seis gaan. Als Jezus zei dat het kon, gebeurde het ook. Geen twijfel over mogelijk. Maar dankbaarheid voor het wonder kennen ze niet. God gaan loven en prijzen om het wonder dat Hij heeft gedaan, doen ze niet. Lopen wij ook niet vaak op het spoor van die negen? We zijn gered, ja natuurlijk. Je leeft als christen. Wie durft er wat van te zeggen! Maar je bent het wonder kwijt. Het wonder van genezing. Een nieuw leven. Christus geeft nieuw leven. Die melaatse mannen konden ook weer leven. Ze kwamen uit hun isolement. Het wonder van hun genezing onderstreept dat Jezus nieuw leven geeft.

Een klein kind valt in het water. Het wordt gered door een jongen die het water inspringt. De ouders van het kind weten daarna niet hoe ze die jongen zullen bedanken. Ze willen hem wel van alles geven, want hij heeft hun zoontje, hun dochtertje gered. Wat zijn ze ongelootlijk dankbaar. Ze vergeten het nooit. Christus geeft jou nieuw leven. In het geloof krijg je dat. In je leven met God verwonder je je er steeds weer over. Het heeft een onuitwisbare indruk gemaakt: de blijde boodschap van redding die je leven verandert. Die dankbaarheid kleurt je leven. Vanuit die dankbaarheid ontvang je je dagelijks werk, je zorg voor je gezin, je vriendschappen, je verantwoordelijkheid voor anderen, je ontspanning. Een christen leef? in dankbaarheid. En je beseft dat je alles van God krijgt. Een nieuw leven, maar ook je gezondheid, je kracht, inzicht en wijsheid. Gaven van kunst en muziek. Gaven om uit te delen en te luisteren. Die dankbaarheid blijft, ook als dingen flink tegenzitten. Als je pijn hebt of verdriet. Leven met God is een leven in dankbaarheid. Dat kun je zien.

Ds. J. Ophoff is predikant van de Gereformeerde Kerk van Grootegast.

CHRISTELIJKE ETHIEK

VANUIT JEZUS CHRISTUS

R.T. te Velde

Vragen aan *Christian Reconstruction*

achtergronden

*In drie artikelen reageer ik op bijdragen die dr. R.D. Anderson in dit blad over ethische onderwerpen schreef. In het vorige artikel introduceerde ik de **Christian Reconstruction-beweging** als mogelijke achtergrond voor het denken van dr. Anderson en stelde ik een aantal kritische vragen. Nu zet ik mijn kritische bespreking voort, met name door te wijzen op de plaats van Christus.*

Ik heb in het voorafgaande enkele keren aandacht gevraagd voor de plaats van Christus. Tegenover de stelling dat de wet Gods "onveranderlijke morele karakter" uitdrukt, wees ik op de nieuwtestamentische passages, die benadrukken dat Christus de volle en definitieve openbaring van God is. Nu wordt er door voorstanders van de *Christian Reconstruction* wel veel over Christus gesproken. Maar dat gebeurt op een bepaalde manier. Uiteraard wordt erkend dat Jezus de Zoon van God is. Maar bij Rushdoony ligt toch een sterk accent op zijn mens-zijn en op de gehoorzaamheid die Hij als tweede Adam heeft volbracht.¹ Het werk en de persoon van Christus wordt helemaal ondergeschikt gemaakt aan de wet. Dit heeft dan weer te maken met een sterke nadruk op het "werkverbond" dat God met Adam in het paradijs gesloten had. Rushdoony spreekt over het "cultuurmandaat", een tenn die ons als gereformeerden bekend in de oren kan klinken. De bedoeling van Christus als tweede Adam is volgens hem, om de zondeval ongedaan te maken, de mens als ver-

bondspartner te herstellen, de mens weer een trouw burger van Gods Koninkrijk te maken en hem in staat te stellen tot het vervullen van zijn taak: de aarde onderwerpen aan God.²

Nu is het in het licht van de Schrift belangrijk om Christus als Mensenzoon, als Middelaar namens de mensen, als tweede (of laatste) Adam te zien. Maar ik mis hier het besef dat Christus door God gestuurd is om verzoening te bewerken. Het is een heel veelzeggende daad van God, dat Hij zijn eigen geliefde Zoon gestuurd heeft. Dat zegt Wie God is: liefde. Bij het spreken van Rushdoony over Christus krijg ik de indruk, dat Christus in een moralistisch systeem een plaats krijgt om aan de vereisten daarvan te voldoen. Ik meen dat dat een ongeoorloofde verkorting van de bijbelse boodschap is. Artikel 20 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis maakt duidelijk, dat we in Christus het bewijs hebben van Gods gerechtigheid (Hij betaalt de schuld en ondergaat de straf voor onze zonden) en van Gods barmhartigheid (God stuurt zijn Zoon "in volkomen liefde").

Nog een ander punt is van belang: wanneer Christus vooral als tweede Adam wordt opgevat, wordt Hij allicht ook als tweede Mozes, dus als wetgever, en vervolgens als voorbeeld ter navolging gezien. Allemaal motieven die in de Schrift voorkomen en dus legitiem zijn. Maar naar mijn overtuiging is het gevaarlijk om te geïsoleerd naar voren te schuiven. Steeds moeten we beginnen bij: Christus is de vervulling van de wet doordat hij voor ons en in onze plaats de gehoorzaamheid aan Gods wet volbracht heeft. In de gereformeerde theologie wordt dan gesproken over de passieve en actieve gehoorzaamheid van Christus: Hij is gehoorzaam geweest door passief de toorn van God over onze zonde te dragen, En door actief aan de eis van Gods wet (volkomen liefde!) te voldoen. Misschien lijkt dit een detail, maar het is een belangrijk detail: door te spreken van passieve en actieve gehoorzaamheid wordt duidelijk dat we ook voor het leven naar Gods geboden aangewezen zijn op Christus. Hij heeft ze voor ons en in onze plaats gehoorzaamd, en daardoor verzocht Hij voor God ons blijvend te laten vallen in de gehoorzaamheid.³

Verzoening

Wat ik hierboven schreef over de plaats van Christus krijgt een toespitsing in de visie op de verzoening. In de artikelen die dr. Anderson over de doodstraf schreef, wordt dat ook duidelijk. Anderson gaat uit van het "principe van de rechtzetting". Hij stelt dat de kruisdood van Christus in dat licht moet worden gezien: Hij vergoedde aan God de schuld die door de zonde van de mens is ontstaan. Dr. Ander-

son benadrukt dat het "principe van de rechtzetting" de basis is waarop het evangelie van Christus staat. Hij stelt dat we de verzoening door Christus pas goed begrijpen, als we inzien dat "oog oin oog, tand om tand" de vaste regel van Gods recht is.⁴ Nu is het schuld-betalend karakter van de dood van Christus zonder meer een fundamenteel aspect van de verzoening: verzoening door voldoening. Maar mijns inziens ontbreekt er iets wezenlijks. In de verzoening is God niet alleen het adres waaraan de betaling plaatsvindt. God is ook de gever van de verzoening. Het is niet zo dat alleen de eis van genoegdoening van God uitgaat. Ook het offer van de eniggeboren Zoon gaat van God uit.

Ik vind dit belangrijk: het gaat echt om de kern van het evangelie.

Wanneer je alleen spreekt over de gerechtigheid van God waaraan voldaan moet worden volgens het 'principe van de rechtzetting', kan God in onze beleving hard en onbarmhartig worden en kan de verzoening verworden tot een onpersoonlijke transactie. Maar de Schrift leert ons ook dat God bewogen was met de wereld en in liefde haar opzocht om Zich met haar te verzoenen.

Rechtvaardiging en heiliging

De problematische visie op de verzoening door Christus wrekt zich ook als het gaat om de verhouding van rechtvaardiging en heiliging. Rushdoony stelt: "De rechtvaardiging is door de genade van God in Jezus Christus; de heiliging is door middel van de wet van God".⁵ Het lijkt me dat in deze formulering onze rechtvaardiging en onze heiliging te veel van elkaar worden losgemaakt. Mijns inziens leert de Schrift het anders en belijden we het ook anders.

De bijbel gebruikt "rechtvaardiging" en "heiliging" vaak niet als technische termen. Maar de zaken waar het om gaat worden wel besproken. Een belangrijk hoofdstuk

is Romeinen 6. De startvraag in dat hoofdstuk is: kun je, als je door Gods genade verlost bent, in de zonde blijven? In feite is dat een vraag over de heiliging. Paulus' antwoord komt dan hierop neer: nee, want je hoort bij Christus! Je bent één met Christus in zijn dood - de zonde en de dood hebben geen recht meer over je (= rechtvaardiging). Je bent één met Christus in zijn opstanding tot een nieuw leven - de zonde heeft geen macht meer over je (= heiliging). Voor rechtvaardiging en heiliging moet je bij Christus zijn. Paulus wijst niet na de rechtvaardiging naar de wet voor de heiliging. Hij kan zelfs stellen dat wij vrij, ontslagen, zijn van de wet en dood zijn voor de wet (Rom. 6:14, 7:4,6). Paulus wijst consequent naar Christus en zijn gerechtigheid en naar de Heilige Geest (Rom. 7:25, 8:1-4).

De Heidelbergse Catechismus spreekt niet anders. Wanneer zondag 32 vraagt: waarom moeten wij nog goede werken doen (= heiliging)? geeft ze zelf het antwoord: omdat Christus ons niet alleen van de zonde vrijgekocht heeft, maar ons ook door zijn Geest vernieuwt tot zijn beeld (HC v+a 86). In dit werk van vernieuwing koinen dan vervolgens Gods geboden aan de orde. Maar we kunnen de geboden dan nooit meer los van Christus zien.

Het komt me voor dat onder gereformeerden en dus ook in onze kerken er wel verschil van benadering bestaat ten aanzien van de functie van de wet in de heiliging. Gedeeltelijk is dat verschil mijns inziens terug te voeren op de genuanceerdheid van onze belijdenisgeschriften. Die zorgt ervoor, dat gedachten zoals van de theonomie-beweging ons niet heel vreemd in de oren hoeven te klinken en inisshien ook wel weerklank vinden. Ik kan in dit kader niet breed op de problematiek van de wet in de heiliging ingaan. Wel wil ik ervoor pleiten, dat we proberen om nog iets consequenter te doordenken wat het betekent, dat we de wet in Christus moeten zien.

Wellicht kunnen dan enkele rafelige uiteinden aan de geloofsleer en de geloofsbeleving wat worden bijgewerkt.

Hermeneutiek

Onder "hermeneutiek" versta ik: de uitgangspunten en regels die je hanteert bij de uitleg van de bijbel. Aan het begin van deze artikelen heb ik al duidelijk gemaakt dat mijn vraag aan dr. Anderson is: wat is uw hermeneutiek? Hoe leest u de bijbel? In de theonomistische literatuur wordt nadrukkelijk opgekomen voor het *sola Scriptura*: de Schrift heeft het laatste woord, ook over haar eigen uitleg. Ik denk dat dit een gezond principe is tegenover de rooms-katholieke leer, dat de kerk en speciaal de paus het hoogste gezag heeft. Maar mijns inziens moeten we deze leuze voorzichtig hanteren, omdat er niet alles mee gezegd is. De bijbel is zo omvangrijk en zo gevarieerd aan inhoud, dat het voor een beperkt mens niet mogelijk is om het geheel in alle onderdelen helemaal te overzien. Bovendien is er een aanzienlijke afstand in tijd en cultuur tussen toen en nu, zodat we meer dan eens de feitelijke informatie missen om een passage goed te begrijpen. Er is studie naar buiten-bijbelse bronnen nodig om achtergrondinformatie te geven. Je moet keuzes maken om de verschillende lijnen in de Schrift (let op: ik heb het niet over tegenstellingen!) op een goede manier te verbinden. Die keuzes moet je samen als gelovige gemeenschap maken, geleid door de Heilige Geest en met gebruikmaking van alle informatie en onderzoeksmethoden die tot je beschikking staan. *Sola Scriptura* zonder meer is dus te simpel. Iedere uitlegger van de bijbel moet zich bezinnen op en verantwoorden over zijn uitgangspunten. Een hermeneutiek is nodig. Juist wanneer je die expliciet maakt, kan er over de uitgangspunten worden doorgesproken en kan het nadenken over de Schrift bevorderd worden. Als het gaat om de hermeneutiek

zit mijn inoort met de benadering van de theonomic-beweging en van dr. Anderson vooral op drie punten vast:

1. De visie op de eenheid van de Schrift. Op een bepaalde manier wordt die eenheid in de theonomie-beweging juist benadrukt: men wijst op de continuïteit van de wet in Oude en Nieuwe Testament. Ik heb in het voorgaande al meermalen betoogd, dat naar mijn idee de centrale boodschap van de bijbel ergens anders te zoeken is: in Jezus Christus. Hij is het middelpunt van de Schrift. Jezus zegt zelf de Schriften zijn het die *van Mij* getuigen (Joh. 5:39). Uiteraard staat er heel veel meer in de bijbel. Maar dat nicerdere zullen we steeds in verband moeten brengen met hoe God zich in zijn Zoon geopenbaard heeft. ik heb de indruk dat in de benadering van *Christian Reconstruction* de oudtestamentische wetten te veel los van Christus worden beschouwd. Ze worden dan op zichzelf genomen en gaan een eigen leven leiden als "openbaring van Gods waarheid". ik geloof dat zulke "atomiseren" van de waarheid van de Schrift niet juist is.

2. De visie op de verhouding van oud en nieuw verbond. Rushdoony en Bahnsen stellen, en dr. Anderson wekt de indruk, dat oud en nieuw verbond rechtstreeks in elkaars verlengde liggen. De wet heeft in beide dezelfde functie voor de gelovige. Ik geloof dat dit niet vol te houden is in het licht van zovele passages in het Nieuwe Testament die duidelijk maken, dat zich een radicale verandering heeft voltrokken (zie Rom. 3:21-8:17, 2 Kor. 3, Gal. 3-5). Natuurlijk is er te discussiëren over wat die verandering precies is en wat er de consequenties van zijn. maar in die discussie mag het *feit* van de verandering niet wegverklaard worden. Auteurs als Bahnsen verzetten zich tegen christenen die stellen: oudtestamentische geboden zijn vervallen tenzij ze in het Nieuwe Testament worden herhaald. Zij stellen daar tegenover: oudtestamentische geboden blijven

van kracht tenzij ze in het Nieuwe Testament worden afgeschaft.⁶ Op dit niveau is er veel voor het theonomistische standpunt te zeggen. Maar ik denk dat beide stellingen een uiting zijn van wat ik noemde "atomiseren" van de openbaring in de Schrift. De uiteindelijke beslissingen moeten vallen op het niveau van de verhouding oud - nieuw verbond, wet - evangelie. Met biblicisme komen we *niet* verder.

3. De visie op cultuur-verschillen. Wij leven in een andere tijd en cultuur dan die van de bijbel. Dat lijkt het intrappen van een open deur, maar een serieuze vraag is: welke consequenties verbind je daaraan? Sommigen pleiten voor toelating van vrouwen tot alle ambten met een beroep op dat cultuurverschil. Dr. Anderson lijkt met het verschil in tijd en cultuur weinig of niets te doen: wat in de wet staat moet gedaan worden, punt uit. Ik denk dat dr. Anderson bijvoorbeeld in zijn pleidooi voor de doodstraf te weinig rekening houdt met dit cultuurverschil. Wij leven niet in een maatschappij die, zoals Israël destijds, helemaal geregeerd kon worden door God en zijn Woord. En we hoeven ook niet te streven naar de realisering van zo'n "Godsrijk op aarde". God zelf zal zorgen dat zijn Koninkrijk komt, en Christus leert ons, om de komst van dat Koninkrijk te bidden. Ten aanzien van het cultuurverschil denk ik dat dr. Anderson te gemakkelijk de geconcretiseerde vormgeving van Gods openbaring in de Schrift vereenzelvigt met de "eeuwige waarheid". Daardoor kan het juiste zicht op de Schrift eerder vertroebeld dan verhelderd worden. Maar bovendien kunnen mensen onder een druk geplaatst worden ("God wil het!") die niet terecht is en beschadigend werkt.

Conclusie

Naar mijn idee hebben we in de theonomie-beweging te maken met een theologische denkrichting die op een aantal wezenlijke punten de

gereformeerde leer enigszins slecht trekt. Daarmee wordt echter tegelijk de vinger gelegd bij zwakke plekken in de gereformeerde theologie. Over de plaats van de wet in het leven uit Christus en door de Geest en over de verhouding van oud en nieuw verbond, wet en evangelie is nog verder door te denken.

Los van de taxatie van de theonomie-beweging wil ik dr. Anderson graag uitnodigen om duidelijk te maken welke uitgangspunten hij hanteert bij de uitleg van de Schrift en hoe hij aankijkt tegen de toepassing van de Schrift (speciaal het Oude Testament) op de situatie van vandaag. Hopelijk wordt daardoor het gesprek over de christelijke levensstijl bevorderd.

¹ Rushdoony, *Institutes*, 3, 75.

² Rushdoony, *Institutes*, 723-730.

³ Zie art. 72 Y.G.B.: "al de heilige werken die Hij voor ons en in onze plaats heeft gedaan".

⁴ *De Reformatie* 74, 44 (4 januari 1999), 295.

⁵ Letterlijk: "Man's justification is by the grace of God in Jesus Christ; man's sanctification is by means of the law of God", *Institutes*, 4. Vergelijkbaar bij Bahnsen, *Theonomy*, 160: "It is easy to see that sanctification, then, requires the law of God as the standard for God's holiness and will".

⁶ Bahnsen, *Theonomy*, 183-184.

Drs. R.T. te Velde is wetenschappelijk assistent aan de Theologische Universiteit te Kampen,

Naar aanleiding van het boekje 'De burger in beeld; een christelijke visie op overheid, individu en samenleving' doet drs. R. Janssens dit jaar publiceert, schreef dr. A.J. Verbrugh in oktober een drietal kritische artikelen onder de leiding van de redactie op de terugtocht van de christelijke politiek'. In het nummer van de vorige week ging drs. Janssens daarop in met een artikel over 'Ons een eigentijds christelijk burgerschap'. Vandaag plaatsen wij een reactie daarop van de heer Verbrugh en een weerwoord van de heer Janssens.

DIRECT BEROEP OP DE OVERHEID NOODZAKELIJK

De oorsprong van mijn bezwaar tegen Janssens' boekje blijft aanwezig op blz. 72 en 73, waar de schrijver hier direct beroep op de overheid om God de eer te geven ter discussie stelt (dit beroep zou toch geen effect hebben). Hij komt dan via een onjuiste weergave van de verhouding tussen Daniël en Nebukadnessar (waarover hij nu niet rept) tot de conclusie dat je in plaats daarvan de overheid eerst moet overtuigen door als christenen zelf 'voor te leven' hoe je Gods heilzame geboden volgt. Dit laatste is nodig. Zeer nodig zelfs. Elke keer als je verneemt dat een christen-functionaris publiekelijk in opspraak is gekomen, voel je je monddood gemaakt. Toch is het goede 'voorleven' geen vervanging van het directe beroep op de overheid om Gods aanwezigheid en eer te erkennen. Janssens speelt zijn 'overtuigingspolitiek' in feite uit tegen art. 1 en 2 van de Richtlijnen voor de nationaal-gereformeerde politiek van het GPV (zonder deze artikelen expliciet te noemen en te bespreken).

Zijn SGP-collega drs. J. Mulder (van de Guido de Bres-st.) betreurde on-

langs dat er discussies zijn waarbij opvattingen ongeargumenteerd worden afgewezen, terwijl er een volstrekt eigen verhaal tegenover wordt gesteld (*Reform. Dagbl.*, 15-9-99). De socioloog drs. W.H. Dekker zei het nog scherper: Er wordt nauwelijks gediscussieerd en ieder gaat zijn eigen weg (*Ned. Dagbl.*, 25-11-99). Dit idee viel het mij op dat het enige argument dat de auteur in zijn repliek aanvoert, is dat allerlei grenzen (geografische, morele, culturele, godsdienstige) zijn vervaagd (in welke mate?) en dat je je daarom afvraagt of de gangbare overheidsopvatting (van het GPV?) nog wel juist is. Zijn ongecensureerde these van vervagende grenzen had hem kunnen voeren tot het postmoderne uiterste van de Tilburgse prof. P.H.A. Frissen met zijn *virtuele staat*. Maar dat stuit gelukkig af op zijn christelijke overtuiging. Terecht erkent Janssens dat de overheid geen trendvolger mag zijn omdat ze door God is ingesteld (erkenning van parlementaire invloed is nog geen treidvolging). Maar Janssens denkt te snel dat hij daarmee reeds een bijbelse visie op de overheid be-

pleit. Overheden die verklaarden dat God hen in hun ambt had geplaatst, waren er ook in de tijd van het verlicht despotisme (Jozef II, Frederik de Grote). Maar ze volgden in beginsel dezelfde verlichtingsideeën als paars vandaag. Welk verweer heeft Janssens daartegen? Hij betreedt meteen al het gladde ijs van het verlichtingsdenken door tegenover het individualisme de overheid aan te wijzen als hoedster van 'het algemeen belang'. Het algemeen belang (*intérêt général*) wijst naar de liberaal-utilistische staatsfilosofie van Claude-Adrien Helvétius uit de kring van de Franse encyclopedisten, voor wie het algemeen belang (*le plus grand plaisir et le plus grand bonheur du plus grand nombre de citoyens*) de centrale betekenis bezat. Na Helvétius heeft vooral Jeremy Bentham dit utilitarisme verder bekend gemaakt. De rooms-katholieke scholastieken zeggen het zeker beter door niet het algemeen belang, maar het 'algemeen welzijn' als overheidsdoel aan te wijzen. Maar is het bijbelse doel niet de ontwikkeling en bescherming van het publieke leven met de natuur, meteen met erkenning van de afhankelijkheid en eer van God? De kwestie is dat de auteur hiervan niet uitgaat, maar wel zegt dat je de secularisering, pluraliteit, europeanisering en globalisering serieus moet nemen. Uiteraard moet je goed weten in welke situatie van geestelijke verwarring en desinteresse je je werk moet doen. Maar nu zoekt Janssens naar een dialoog en consensus met volgelingen van het geseculariseerde, plurale, geëuropeaaniseerde model, terwijl hij de gedachte verspreidt dat het directe beroep op de overheid om God pu-

OVERTUIGEND SPREKEN TOT DE OVERHEID

blik te eren, toch geen effect heeft. Van zo'n dialoog kan een eventueel resultaat alleen maar een nieuwe modificatie van het horizontalisme zijn en daarmee komt Janssens in de buurt van het laat-antirevolutionaire beleid. De nationaal-gereformeerde politiek gaat anders te werk. Zij erkent wel ieders vrijheid in de private sfeer, maar zoekt in de publieke sfeer naar een terugdringing van het

politieke horizontalisme en agnosticisme ten gunste van de publieke erkenning van de God van de Schrift. Naar zo'n eigentijdse terugdringing is bijv. gezocht in het derde artikel in *De Reformatie* (23-10-99; op zoek naar een doortoclii voor de christelijke politiek).

Tenslotte alleen nog dit. Janssens merkt terecht op dat ik de europeanisering van de politiek zie als een verwijdering van het oogmerk van een God erkennende overheid. Hij stelt daartegenover een bij de heersende europeanisering aangepaste politiek (en komt hierdoor in strijd met het actuele program van de SGP/GPV/RPF-fractie in Brussel). Dat hij schrijft dat Nederland geen christelijke natie is, is een dooddoener. Feit is dat de kerken van gereformeerde signatuur nu eenmaal vooral in Nederland zijn. Als er in Frankrijk of Italië evenveel kerkelijke funderingen voor confessie-neel-gereformeerde politiek zouden zijn als in Nederland, zou je anders tegenover de integratie met die landen kunnen staan. Ik wees hierop duidelijk op blz.66 van *De Reformatie* (16-10-99), maar Janssens gaat hieraan voorbij. Dit is het type van een discussie waarop Mulder wees.

Ik hoop dat de auteur zich vanuit zijn levensdoel steeds grondig wil bezinnen en ook het nat.-geref. gedachtegoed raadplegen. Zowel hij als liet meer dan vijftigjarige GPV (de unie) moeten immers – in dienst van de Heer en tot zijn lof – verder in deze wereld.

Dr. A.S. Verbrugh is oud-Tweede Kamerlid voor het Gereformeerd Politiek Verbond en woont te Dordrecht.

Als reactie op het naschrift van Verbrugh volgen hierbij nog enkele opmerkingen.

Het is jammer dat Verbrugh zijn verwijt richting mij van een neutrale en technische overheidsvisie niet terugneemt in zijn naschrift. Nog

steeds ben ik van mening dat hij aan de overheidsvisie en de omschrijving van christelijke politiek, zoals

die in 'De burger in beeld' is geformuleerd, geen recht doet. Hij zoekt tegenstellingen die er niet zijn en haalt bepaalde elementen ten onrechte uit zijn verband.

Zo beweert hij ten onrechte dat Gods eer in de publieke samenleving in de brochure niet centraal zou staan. Wellicht is een citaat uit het boek (naast de al gegeven citaten in mijn vorige artikel) het duidelijkste bewijs voor het tegendeel: 'Voor christenen vandaag betekent

dit dat ze zich moeten inspannen om via een overtuigende politiek invulling te geven aan de opdracht op te komen voor de eer van God in het publieke leven' (73). In de brochure valt vervolgens te lezen, dat ook de overheid, vanuit haar opdracht om recht te doen aan Gods geboden, zich voor deze opdracht gesteld ziet. De vraag is echter hoe je deze overheid daarop moet attenderen. In de door mij voorgestane

'overtuigingspolitiek' wordt een kader geschetst om daaraan invulling te geven. Daarin verdwijnt de oproep om God de eer te geven niet, maar wordt ze wel ingebed in een op communicatie gerichte politieke stijl, weliswaar met volledig behoud van de eigen overtuiging. Voor deze politieke stijl kan zo heb ik betoogd – als inspirerend voorbeeld verwezen worden naar de profeet Daniël. Wanneer Verbrugh spreekt van een 'onjuiste'

weergave' van de verhoudingen tussen Daniël en Nebukadnessar, dan volg ik hen daarin niet. Eigenlijk geeft hij zelf in zijn tweede artikel ook aan dat Daniël een dergelijke overtuigingspolitiek hanteert,

wanneer hij schrijft dat Daniël 'op een passend tijdstip tegenover ko-

ning Nebukadnessar sprak over de grootheid van God' (cursivering van mijn kant). Het gaat er niet om je overtuiging onder stoelen of banken te steken, maar om die overtuiging op een juiste wijze voor het voetlicht te brengen. Daarbij moet overigens de gelijkenis tussen nu en de tijd van Daniël niet overtrokken worden. Het gaat om Daniël als een inspirerend voorbeeld, niet om een gelijkenis inzake het staatkundig model tussen toen en nu. Wanneer Verbrugh mij vervolgens in de schoenen schuift dat ik me op het gladde ijs van liet verlichtingsdenken' begeef, lijkt hij opnieuw een feit te verdraaien. Natuurlijk staat het algemeen belang waar ik over spreek, niet gelijk met het zogenaamde 'algemeen belang' (of de algemene wil) van figuren als Rousseau en de Franse encyclopedisten. De gehele brochure staat immers in de lijn van de zogenaamde twee-rijken-leer: de erkenning van de individuele vrijheden en tegelijk een normering van de publieke samenleving volgens Gods geboden. Vanuit deze normering dient de overheid ook zorg te dragen voor het algemeen belang, dat wil zeggen dat de overheid vanuit bijbelse richtlijnen onder andere voorkomt dat er een maatschappij ontstaat waar uitsluitend het recht van de sterkste heerst. Niet de aanwezige deelbelangen mogen bepalend zijn, maar deze moeten worden afgewogen ten behoeve van een besluit dat het belang van de gehele samenleving op het oog heeft. Tenslotte: Verbrugh lijkt uiterst huiverig voor elke aanpassing van de oude vertrouwde formuleringen, zoals onder meer samengevat in de 'nationaal-gereformeerde richtlijnen'. Op zich is dat zijn goed recht. Van belang is echter te erkennen dat afwijkende formuleringen en accentverleggingen niet per definitie afwijkende uitgangspunten en doelstellingen impliceren.

Drs. Rienk Janssens - directeur Groen van Prinsterer Stichting, wetenschappelijk bureau GPV.

Grappig, nietwaar?

Onder deze titel kreeg ds. *Pieter Boomsma* een e-mail uit Amerika. Naar aanleiding daarvan vraagt hij in *Centraal Weekblad* van 26 november: Wat is onze dankbaarheid waard?

Grappig hoe honderd gulden veel lijkt wanneer je het in een collecte-7ak doet. maar weinig wanneer je er mee naar een winkel gaat. Grappig hoe lang het duurt wanneer je God een uur dient, maar hoe snel een team zestig minuten basketbal speelt. Grappig hoe lang een kerkdienst duurt, maar hoe snel een film is afgelopen. Grappig hoe we niets kunnen bedenken om te zeggen in ons gebed en over hoeveel we weten te praten met een vriend. Grappig hoe opgewonden we zijn wanneer een voetbalwedstrijd verlengd moet worden en hoe we klagen wanneer een preek langer duurt dan we gewend zijn. Grappig hoe moeilijk we het vinden om een hoofdstuk uit de Bijbel te lezen en hoe gemakkelijk drie gaat met honderd bladzijden uit een *bestseller*. Grappig hoe incensen vooraan willen zitten en staan bij een wedstrijd of een concert, maar in de kerk vooral achteraan een plek zoeken. Grappig hoe we twee of drie weken nodig hebben om iets van de kerk in onze agenda te krijgen, maar onze agenda op het laatste moment kunnen aanpassen aan andere zaken. Grappig hoe moeilijk veel mensen het vinden om iets te leren waarmee ze het evangelie kunnen uitleggen en hoe gemakkelijk zij kletspraatjes onthouden en herhalen. Grappig hoe we de krant geloven, maar twijfelen bij wat er in de Bijbel staat. Grappig hoe iedereen naar de hemel wil als zij er maar niets voor hoeven te geloven, te

zeggen, te denken of te doen. Grappig hoe snel duizend grappen zich wereldwijd kunnen verspreiden via e-mail en hoe aarzelend de incensen zijn om datzelfde te doen wanneer het gaat om iets van de Heer. ~ ~ a p - pig hoe jij je verzendlijst bekijkt wanneer je dit bericht zou doorsturen en hoeveel mensen er afvallen omdat je niet zeker weet of ze wel iets geloven.

Grappig, nietwaar?

Niet echt grappig natuurlijk.

Maar het is wel een aardige test of nadenker als het er om gaat onszelf af te vragen wat voor ons dankbaarheid tegenover de Here God nu eigenlijk inhoudt.

Gereformeerd in historisch perspectief

In *Ophouw* van 12 november lezen we wat dr. *B. Wielenga* schrijft over de ontmoeting van het evangelische en het gereformeerde:

Het evangelische ontmoet het gereformeerde in onze kerken natuurlijk niet in een historisch vacuüm. Onze kerken hebben een eigen geschiedenis doorlopen ook op het punt van de spiritualiteit. Het evangelische, dat een andere historische achtergrond heeft, sluit dan ook niet naadloos bij de gereformeerde geloofsbeleving aan. Laten we bedenken dat onze kerken hun directe bakermat hebben in *de Schriftbeweging van de 1930er jaren* in de gereformeerde kerken. Een van de strijdpunten uit die tijd was juist het *verzet tegen religieus subjectivisme*. De opkomst van de *heilshistorische prediking* staat daar in onlosmakelijk verband mee. Met deze preekmethode tekende men protest aan tegen allerlei vormen van *indi-*

vidualisme en *verinnerlijking*, die welig tierden in prediking en pastoraat. Vergeestelijking van de heilsgeschiedenis; verpsychologisering van de heilsfeiten; moralisme en wetticisme in de prediking: liet werd scherp aan de kaak gesteld. Ook hij voorbeeld *zelfonderzoek* aan de hand van gerubriceerde kenmerken. overgenomen uit de bevindelijk-gereformeerde traditie van de Nadere Reformatie. vond geen genade in de ogen van woordvoerders van deze vernieuwingsbeweging. Daartegenover werd *de vastheid van Gods verbond* beklemtoond; de beloften van God, die zeker waren, werden gepredikt; opgeroepen werd tot verbondsgehoorzaamheid als regel der dankbaarheid. Kortom, *niet de mens maar Christus werd centraal gesteld*. Dit levert natuurlijk niet een gevoelig geloofstype op, eerder een flink. Flink *gelovigen, die wel hun geloof diep beleven maar er niet mee te koop willen lopen*. Nu is er genoeg terechte kritiek geuit op deze gereformeerde spiritualiteit. De neiging tot intellectualisme is er in aan te wijzen; het verwijt van verbondsautomatisering is niet helemaal uit de lucht gegrepen; aandacht voor het werk van de Heilige Geest is er ook gekomen in de loop der jaren: er was een eenzijdige aandacht voor de christologie. Er is ook gekomen voor de *noodzaak van beleving van het geloof*, ook al was de 'bevinding' dan de deur gewezen. Er kwam behoefte aan een eigenzijdige vormgeving en beleving van het ons overgeleverde geloof. En hier krijgt het evangelische haar kans in onze kerken. Maar deze historische achtergrond werkt nog wel volop door in ons kerkelijke leven. De meeste gemeenten, ook al hebben ze een veel meer gemengde samenstelling ge-

kregen de afgelopen 25 jaar, leven toch nog sterk van deze vrijgemaakte traditie. Dat kan niet anders betekenen dan dat de ontmoeting tussen gereformeerd en evangelisch niet spanningloos zal verlopen.

Ontmoeting

Het evangelische en gereformeerde ontmoeten elkaar in onze kerken in een historisch gegroeide situatie. We moeten van de historische achtergronden van beide partners ons bewust zijn. Vandaag kennen we vooral de zwakke kanten van onze eigen geschiedenis en minder de sterke kanten.

In een tijd waarin het gereformeerde onder druk staat en aan relevantie lijkt te verliezen, is het makkelijk hulp te zoeken bij het evangelische, dat de wind van de tijd lijkt mee te hebben. Bovendien, het is toch een gegeven dat we elkaar als gereformeerden en evangelischen herkennen op het diepe niveau van ons geloof in de ene Heer, en dat in een tijdsgewricht waarin dat geloof

steeds meer gemarginaliseerd en geprivatiseerd wordt. We hebben elkaar veel te hard nodig om elkaar kritisch op een afstand te kunnen houden. Toch heb ik mijn *vragen aan het evangelische juist op het punt van het eigentijdse karakter van haar geloofsbeleving*. We moeten toch wat meer zicht krijgen op de historische wortels van het evangelische om haar geloofsbeleving beter op haar waarde voor onze kerken te kunnen schatten. Een volgende keer wil ik daar op in gaan.

Evangelisch historisch bekeken

Op 26 november gaf dr. Wielenga aandacht aan het historisch karakter van de evangelische geloofsbeleving:

Om zicht te krijgen op het eigentijds karakter van de evangelische geloofsbeleving wil ik op haar historische achtergrond wijzen. Kan de aantrekkingskracht van het

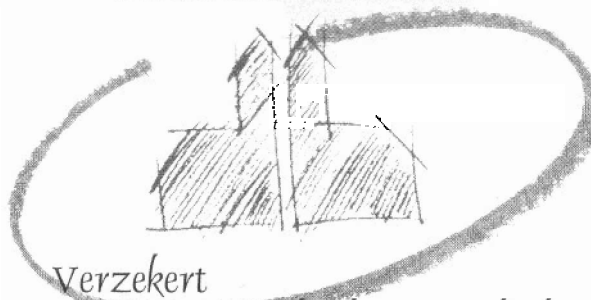
evangelische in het hede uit het verleden verklaard worden? In geloof kan men wijzen op de kracht van de Heilige Geest, die in deze beweging zich manifesteert. Een menselijke analyse van oorsprong en verloop van de geschiedenis van de evangelische beweging is daarmee nog niet uitgesloten. De Heilige Geest werkt in en door mensen ondanks hun fouten en gebreken. Maar dat maakt nog niet blind voor het menselijke, al te menselijke, in de geschiedenis – ook van de evangelische beweging.

De stelling die ik in deze bijdrage wil onderbouwen, is *dat het eigentijds karakter van het evangelische voor een groot deel te danken is aan te weinig kritische distantie tot de eigen tijd*. De keuzen in het verleden gedaan werken tot in het hede door.

Crisis als oorsprong

Van gereformeerde zijde is het niet ongebruikelijk de oorsprongen van de evangelische beweging te zoek-

donatus

Verzekert
van Avondmaalstel tot Zadeldak
alles onder uw kerkelijk dak!

Verzekerd zijn bij Donatus is een geruststellend gevoel.
Al sinds 1825 dé verzekeraar voor uw kerkelijke eigendommen,
maar ook voor al uw andere verzekeringsaangelegenheden.
Vraag vrijblijvend onze brochure of offerte of maak een afspraak voor
een vrijblijvend persoonlijk gesprek.

Postbus 500
5240 AM Rosmalen

donatus

Hoff van Hollandlaan 8
Tel. 073 5221700 - Fax 073 5221717

GELOOFWAARDIG VERZEKERD

ken in de *radicale reformatie* van de 16^e eeuw, toen *Anabaptisten* zich keerden tegen de kerkelijke reformatie van Luther en Calvijn. Een aantal kenmerken van de radicale Formatie vinden we inderdaad tot op vandaag terug: het *verzet tegen het kerkelijk instituut*, het *accent op de individuele geloofsbelijdenis* als grond voor de doop, de *heiliging van het leven*. Toch zou ik eens op een ander keerpunt in de prehistorie van het evangelische willen wijzen.

Opwekkingen

Er ligt een directe verbindingslijn tussen de huidige evangelische beweging en die van de grote Opwekkingen van de 18^e en 19^e eeuw in Amerika en Engeland. De opkomst ervan kun terug gevoerd worden op *een fundamentele crisis-ervaring*. Men leed aan de **kerk!** Men ervoer de bestaande kerken als bolwerken van *dode, leerstellige orthodoxie*; men onderging de kerkelijke structuren als *een harnas dat het levende geloof dood drukte*. De aversie tegen, of dan niet te dore, leerstelligheid en de kerk als instituut heeft sindsdien tot de psyche van de evangelische christen behoort. Men koos *voor overgave aan de levende Heer* en *voor* het veel lossere verband van *een vereniging van toegewijde gelovigen*. Tot op vandaag heeft men in de evangelische beweging moeite met de kerk als instituut, niet het ambt, de geschreven belijdenis, de kerkorde, de wetenschappelijke theologie. Komend uit een kerk die in de 1960er jaren stuk ging, kan ik daar wel in komen. Dat sluit evenwel kritiek niet uit.

Verstandsgodsdienst

Laten we vooral bedenken dat er in de 18^e en 19^e eeuw reden was om te lijden aan de kerk. Het levende geloof was tot *dorre verstandsgodsdienst* geworden. De preken waren vaak niet meer dan academische vertogen, al dan niet orthodox. Er was sprake van een geestelijk cleri-

caal juk, waaronder de gemeente leed. De kerk was in de greep geraakt van de machtige geestesbeweging in de westerse cultuur: *de Verlichting!* De kerken, al verzwakt door de aanslagen van een rationalistische sclerostiek, hadden geen verweer tegen de aanspraken die de Verlichting maakte ook op het leven van de kerk. In de Verlichting werd de denkende mens als autonoom individu ten troon geheven. Vrij van iedere gezagsinstantie werd de mens opgeroepen zijn verstand ten volle te gebruiken. Dai zou ware verlichting brengen. Heel het leven werd onder beslag gebracht van de denkende mens.

Romantiek

De Opwekkingsbewegingen vormden hiertegen een scherpe reactie, waarvoor ze zich bedienden van de tegenbeweging van de *Romantiek*, een andere belangrijke geestesbeweging in de westerse cultuur. De Romantiek brak niet met de voornaamste stelling van de Verlichting; wel verving zij het verstand met *het gevoel als de meest centrale van de menselijke vermogens*. Het ging niet om het begrijpen maar om het ervaren van de dingen. Het gevoel was de zetel van de religie, niet langer het verstand. *Geloofservaring was veel belangrijker dan geloofsverstaan*. Maar het blijft wel *draaien om de mens* als autonoom individu.

Gevoelig Christendom

In de vroeg-evangelische beweging knoopte men aan bij dit gedachtengoed van de Romantiek. Het ging centraal om het persoonlijk-individueel betrokken zijn op de levende Heer en heiland Jezus Christus. Inderdaad, een gevoelig christendom maakte zich breed in de Opwekkingskringen. Er is daar wat afgehuild? Voor ons land kan men denken aan de opkomst van het *Reveil*. De relatie tussen deze vroom-gevoelige beweging en die van de Afscheiding is de moeite van het onderzoek waard juist met het oog op de ontmoeting tussen gereformeerd

en evangelisch in onze kerken. In de huidige tijd rijdt de evangelische beweging op de golf van het anti-modernisme, waarin juist weer aandacht wordt gevraagd voor gevoel, emotie, beleving; het vrouwelijke wordt gewaardeerd boven het manlijke; mannen mogen huilen en huisnauw zijn. Maar er is geen principiële breuk met het rationalistische modernisme van de Verlichting. *Is de eigentijdsheid van de evangelische beweging kritisch genoeg? Houde e voldoende afstand tot de geest van deze tijd?*

Individualisme

Dat de axioma's van de eigen tijd in de evangelische beweging onvoldoende aan de orde worden gesteld, kan blijken uit de invloed die het individualisme er uitoefent. De *moderne mentaliteit gaat uit van de mondigheid van de mens, zijn recht op zelfbeschikking, zijn recht op een vrije keus*. En het maakt niet zo heel veel uit, of dan het verstand of het gevoel de dienst uitmaakt. Deze mentaliteit vinden we ook terug in het geloofstype van de Opwekkingsbewegingen. Dat vertaalde zich niet in het los van God zijn en zijn gebod willen zijn, integendeel. Wel werd de vrijheid gevraagd van kerkelijke en confessionele autoriteiten om de eigen keus te maken voor God en zijn gemeente. Verder werd de aandacht sterk geconcentreerd op het heil van de individuele mens: zielen redden voor het Lam, zei Zinzendorff heel typerend. Benadrukken gereformeerden veel meer de keuze en roeping door God in de gemeenschap der heiligen (het verbond), waarbij alle eer aan Hem gegeven wordt, hier *gaat hefelgelovige individu toch eerder voorop*. De kerk wordt dan niet zozeer de vergadering van hen die God uit het ganse menselijke geslacht groeppen heeft, als wel de verzameling van hen die zich aan de Heer hebben toegewijd. Niet toevallig dat in dit klimaat de *Conferentie-cultuur* kan bloeien; gelijkgezinden komen samen; die ook vrijwillig zich inzetten in

allerlei verbanden voor Gods koninkrijk. De oecumene van het hart krijgt hier zijn kans, teleurgesteld als dat hart ook is door het falen van de oecumene van de kerken. Ik stel dus *dat het individualisme* van de Verlichting, zoals dat door de Romantiek is heengegaan en in de Opwekkingsbewegingen is opgenomen, *nog altijd in het evangelische de opperhand heeft*. Daarin is ze eigentijds, maar te weinig kritisch.

We kondigen hier **kon enkele** nieuw **uitgekomen boeken** aan. **Mogelijk komt ons blad** in een bredere bespreking op één of meer titels nader terug.

Nietzsche en de kromme lijn,

door Dr. P. Veldhuizen.

Nietzsche's visie op de geschiedenis en zijn indeling van een periode voor en na de Übermensch in plaats van een periode voor en na Christus, hebben veel invloed gehad in de westerse wereld. De schrijver vraagt zich in dit boek af of de voor Nietzsche zo kenmerkende onrust veroorzaakt werd door deze radicale afwijzing van de rol van het christendom in de geschiedenis. De schrijver ovcwcegt aan het slot van het boek of Nietzsche gelijk heeft gekregen met zijn toekomstvisie waarin voor God geen plaats meer was. Hij laat tevens zien dat het oude evangelie, door Nietzsche afgewezen, juist perspectief biedt en leven schenkt.

Uitgeverij Buijten & Schipperheijn, Amsterdam, f 47.50 (203 blz.)

Wat staat ons te wachten?

door M.R. van den Berg.

De "inillenniuinkoorts" grijpt om zich heen. Vele christenen zijn ervan overtuigd, dat we kort voor de komst van Christus leven en dat God op zeer korte termijn zijn toorn over de wereld zal laten losharsten. Wat staat ons te wachten? zo vragen velen zich af. In dit boek gaat de auteur in op deze vraag door onderwerpen te behandelen als: de tijd voor Christus' komst; Christus' parousia; de opstanding der doden; wat er gebeurt als we sterven. Naar zijn mening hoeven we niet angstig en onzeker, maar mogen we juist verwachtingsvol en

nieuw uitgekomen

met visie de toekomst **tegemoet** zien.

Uitgeverij Buijten & Schipperheijn, Amsterdam, f 19,90 (90 blz.)

Hoezo ik een bommetje? Tien tips om niet te exploderen.

Door R. Hutchcraft.

Jongeren ontwikkelen ideeën.

Ideeën over omgaan met jezelf en anderen vorm je door gesprekken met andere jongeren, door wat je leest of op tv ziet. Maar ook door erover te praten met ouders, leerkrachten of jeugdleiders. Niks mis in het. Zo gaat dat. Maar sommige van die ideeën ontwikkelen zich tot "tijdbommen": veroorzakers van emotionele crises, depressies en gevoelens van eenzaamheid.

De schrijver van dit boek spoort dit soort tijdbommen of valkuilen op en geeft er een handleiding bij waarmee je stapsgewijs zelf kunt "sleutelen" aan je eigen "bommetjes". Met richtlijnen om je gevoelens en keuzes op een nieuw spoor te zetten.

Uitgeverij Plateau, Barmveld, f 27.50 (170 blz.)

World Annual Report 1998 van de United Bible Societies.

In dit jaarverslag van de United Bible Societies, de Wereldbond van Rijbgeleensochappen, staan de vorderingen die de internationale bijbelgeleensochappen hebben gemaakt op het gebied van bijbelvertalen, -drukken en -verspreiden. Het grootste deel van dit jaarverslag bestaat uit rapporten van de aangesloten nationale bijbelgeleensochappen.

Uitgegeven door United Bible Societies, (361 blz.)

Brochures.....

Postbus 10 - 3750 GA Bunschoten-Spakenburg
Tel (033) 299 79 99 - Fax (033) 299 79 98

Verborgen troost, een handreiking voor psycho-pastorale hulpverlening,

door T. Valkenburg e.a.

In dit boekje belichten verschillende auteurs bepaalde aspecten van het werk van de Stichting voor Psycho-Pastorale Hulpverlening (PPH). Deze stichting wil, door middel van cursussen, gemeentelieden toerusten als psycho-pastoraal helper, zodat zij voor andere gemeentelieden die emotioneel beschadigd zijn, van betekenis kunnen zijn. Het boek geeft niet alleen inzicht in het ontstaan van emotionele problemen en pastorale hulp bij het verwerken daarvan, maar beschrijft ook hoe de Stichting PPH wil werken ten dienste van en samen met de plaatselijke gemeenten.

Uitgeverij Plateau, Barneveld,
f 21.75 (96 blz.)

Volwaardige verpleging, morele beroepsverantwoordelijkheid in de zorgverlening,

onder redactie van B.S. Cusveller
Zorgverleners kunnen in de praktijk voor lastige dilemma's komen te staan. In hoeverre moeten zij in hun beroepspraktijk met de wensen van de patiënt of met de beslissing van collega's meegaan? Dit boek is geschreven door veelplekpiindigen en ethici. Het gaat in op knelpunten die zorgverleners vanuit hun geloofsovertuiging als confronterend kunnen ervaren. De schrijvers stellen daarbij centraal waar het in de zorgverlening om draait: het bevorderen van het welzijn van patiënten als in zichzelf waardevol.
Uitgeverij Buijten & Schipperheijn, Amsterdam, f 29.90 (176 blz.)

Samen op weg naar de bruiloft

door ds. D. Grutter.

Dit boek is speciaal bestemd voor mensen die (verliefd of verloofd) serieuze plannen hebben om samen verder te gaan. Dat er in de voorbereidingen op je trouwdag veel te ontdekken is, blijkt uit dit dagboek. Er staan vijftig bijdragen in over al-

lerlei onderwerpen. Het gaat de auteur erom dat de lezers zullen ontdekken wat Gods bedoeeling is met liefde, huwelijk en seksualiteit. Om samen een stevig fundament te leggen voor een echt gelukkig huwelijk.

Uitgeverij De Vuurbaak, Barneveld, f 25,00 (121 blz.)

Handelingen I (1-14),

door F. van Deursen.

Dit boek is een nieuw deel (deel ER) in de boekenreeks "De Voorzeide Leer". De auteur behandelt in dit boek de eerste 14 hoofdstukken van het boek Handelingen. In zijn voorwoord schrijft hij: "Het boek Handelingen bepaalt ons bij de grote daden waarbij door God ook de Nederlandse christenheid geroepen heeft uit de duisternis van het Germaanse heidendom tot liet wonderbaar licht van zijn Koninkrijk.

Moge onze verklaring van dit bijbelboek nog velen aansporen deze daden roemend te vermelden."
Uitgeverij Buijten & Schipperheijn, Amsterdam, f 59.50 (336 blz.)

Kissing Lips, Spreuken voor spraakmakers,

door D. Lok.

De inhoud van deze brochure is een bewerking van colleges christelijke beroepsethiek in de propedeuse van de Christelijke Hogeschool in Ede. De auteur ziet het ijkpunt voor liet scherpe ethische geweten in de bijbel liggen. De bijbel staat vol met ethische uitspraken. Concentraties van ethiek vind je in de Bergrede, in de Tien Geboden en in het Spreukenboek. De Spreuken zetten je aan tot nadenken over heel het leven, ook over de beroepsuitoefening. Uitgeverij Torendruk, Nijkerk, (44 blz.)

Credo, an overview of the Church's Confession as summarized in the Three Forms of Unity,

door Dr. J. de Jong

Dit boek, dat oorspronkelijk bedoeld

was als een cursus voor belijdenis-catechisanten, is opnieuw opgezet om jonge mensen, die met allerlei geloofsvragen kunnen zitten, te helpen. Het geeft daarbij een overzicht van de Drie Formulieren van Enigheid met zeer veel Schriftplaatsen om de lezers te laten zien dat deze belijdenisgeschriften hun basis vinden in de Schrift en dat ze niet buiten een gelovige omgang met de Schrift verstaan kunnen worden.

Uitgeverij Premier Publishing, Winnipeg, \$ 9,75 (CDN) (178 blz.)